

Artykuły, rozprawy

Статьи, публикации

Matwej Łomonosow

Uniwersytet Permski

Metodologia historii wobec historycznej mitologii

Методология истории в ее отношении к исторической мифологии

Na przełomie XX i XXI w., wbrew oczekiwaniom uczonych, obserwuje się znaczny wzrost wpływów mitologii na świadomość ludzi. Oczywiście nie chodzi o mitologię pierwotną, lecz polityczną¹, społeczną², narodową³, czyli współczesną. To zjawisko dotyczy szczególnie przestrzeni postkomunistycznej, w tym Rosji i państw byłej Jugosławii. Nie jest rzeczą przypadku, że są one obiektem nieskończonych badań mitoznawców⁴. Tutaj mitologia często rozwijała się w obrębie ruchów nacjonalizmu etnicznego, według którego państwo musi być formowane na podstawie wspólnoty kulturowo-językowej⁵. Właśnie o takim rodzaju nacjonalizmu będzie mowa w tym artykule.

Można powiedzieć, że mitotwórczość instrumentalna osiągnęła we Wspólnocie Niepodległych Państw i Jugosławii prawdziwy rozkwit i nawet spowodowała wiele konfliktów zbrojnych⁶. Dlatego mam zamiar przedstawić dwa tra-

¹ А. Кольев, *Политическая мифология: Реализация социального опыта*, Москва: Логос. 2003.

² П.С. Гуревич, *Социальная мифология*, Москва: Мысль, 1983, с. 6–7.

³ В.А. Шнирельман, *Националистический миф: основные характеристики*, „Славяноведение” 1995, № 6, с. 3–13.

⁴ К. Аймермахер, Ф. Бомсдорф и Г. Бордюгова (ред.), *Мифы и мифология в современной России*, Москва: АИРО-XX, 2000; Institut za istoriju, *Historijski mitovi na Balkanu*, Sarajevo: Istorijski institut, 2003 (www.iis.unsa.ba/posebna/mitovi/index.html).

⁵ В.А. Тишков, *О нации и национализме: полемические заметки*, „Свободная мысль” 1996, № 3, с. 30–39.

⁶ С.А. Романенко, *История и историки в межэтнических конфликтах в конце XX века. Почему и как возрождается сознание «закрытого общества»?* Москва: Магистр, 1997; J.A. Mertus, *Kosovo: How Myths and Truths started a War*, Berkley: University of California press, 1999; S. Nowak, *Kosowo – mit i historia w konflikcie serbsko-albańskim*, [w:] *Przemiany w świa-*

giczne przykłady funkcjonowania mitologii historycznej (nacjonalistycznej) na terenie byłego Związku Sowieckiego i byłej Jugosławii (przypadki Czechenii i Kosowa), oraz wyjaśnić w miarę możliwości rolę teorii humanistycznej w procesie ustalenia historycznej prawdy.

Teoria mitoznawcza wobec interpretacji historii Czechenii i Kosowa

W społeczeństwie postkomunistycznym Wspólnoty Niepodległych Państw i byłej Jugosławii w ciągu lat 90-tych aktywnie eksploatowany był i do dziś eksploatuje się szereg mitów nacjonalistycznych o historii Czechenii i Kosowa, które dosyć łatwo odczytać w pracach historycznych i dyskursie publicznym za pomocą nowoczesnej teorii mitoznawczej.

Ze słów R. Tomickiego: w humanistyce „najczęściej spotykanym kryterium odróżniającym mit od innych wyobrażeń i poglądów (...) jest jego obiektywna fałszywość. Z wyobrażeniem takim związana jest natomiast silna, jednostkowa lub zbiorowa wiara w jego prawdziwość, dzięki czemu mit funkcjonuje jako czynnik określający podstawy i zachowania danej jednostki oraz rzutujący na sposób postrzegania przez nie rzeczywistości”⁷.

Etnolog rosyjski V. Szniirelman w swoich pracach zwraca uwagę na strukturę mitów nacjonalistycznych. Zaznacza on takie oto momenty historii, na które kładzie się nacisk i które konstruowane są przez twórców mitów⁸:

1. Istnienie starej Wielkiej Ojczyzny, czyli państwa, które znajdowało się na wysokim poziomie rozwoju kulturowego, zajmowało wielkie tereny ze stałymi granicami i słynęło ze swojej potęgi militarnej oraz podbojów.
2. Straszna katastrofa, która przerwała sławną epokę rozkwitu państwa i narodu. Często taka katastrofa wiąże się z obrazem Wroga.
3. Długotrwała, wielowiekowa walka przeciw Wrogowi oraz o odnowę sławnej Ojczyzny.

W czecheńskim środowisku nacjonalistycznym rozpowszechnione jest przekonanie o istnieniu słynnych państw starych czasów. A. Dudajewa w swojej

domości i kulturze duchowej narodów Jugosławii po 1991 roku, Wyd. UJ, Kraków 1999, s. 87–102; S. Ramet, *Kuga nacionalizma in zapuščina vojne. Sodobne knjige o Srbiji in Bosni*, „Teorija in praksa” 2003, № 4, s. 759–770.

⁷ R. Tomicki, *Mit*, [w:] Z. Staszczak (red.), *Słownik etnologiczny: terminy ogólne*, PWN, Warszawa 1987, s. 247.

⁸ В.А. Шнирельман, *Ценность прошлого: этноцентрические и исторические мифы, идеичность и этнология* // М. Олкотт, А. Маршенко (ред.), *Реальность этнических мифов*, Москва: Гендальф, 2000, с. 12–33, (www.carnegie.ru/ru/pubs/books/volume/36534.htm).

książce o Dżocharze pisze, że „Wajnachowie mieli państwowość trzy tysiące lat temu”⁹. Z. Jandarbijew w poezji i publicystyce maluje obraz silnego państwa Wajnachów z imamem Szamilem na czele (XIX w.)¹⁰. Taki pogląd jest wyrażony w *Krótkich rekomendacjach o patriotycznym wychowaniu dorastającego pokolenia Czeceńców*, które zostały opracowane przez urzędników Ministerstwa Oświaty i Nauki Czeceńskiej Republiki Iczkerii¹¹. A. Izmajlow mówi o egipskim pochodzeniu Czeceńców, J. Hadżyew i R. Pliew o etruskiem¹².

Za tragedię narodu uważa się „politykę kolonizatorską Cesarstwa Rosyjskiego”, „okupację” i „ludobójstwo narodu czeceńskiego”. Przeciw kolonizatorom Czeceńcy walczą od 400 lat. Bohaterami Oporu Czeceńskiego są imam Szamil, Dż. Dudajew, Sz. Basajew¹³. Pierwszą i Drugą Wojnę Czeceńską też przedstawia się jako walkę „o długo wyczekiwaną wolność Iczkerii”¹⁴.

Albańscy nacjonałiści Kosowa w latach 1970–1990 skonstruowali dardański mit nacjonalistyczny. Według niego w IV–II w. p.n.e. na terenie dzisiejszej prowincji Kosowo istniało państwo Dardania, które zostało podbite przez Rzymian po kilku sławnych wojnach II–I w. p.n.e. i I w. n.e. Dardania zaludniona była przez iliryjskie plemiona starożytnych Dardanów. Nacjonałiści uważają Kosowarów za bezpośrednich potomków dardańskich autochtonów¹⁵. Na tym stanowisku stał I. Rugova.

Kwestia iliryjska stała się aktualna w Albanii w warunkach międzynarodowej izolacji w latach 1960–1970. Wówczas przez pracowników Instytutu Języka i Literatury Akademii Nauk został opublikowany kompletny zbiór wzmianek autorów antycznych o Ilirach¹⁶. W 1971 r. w Tiranie powstało specjalne czasopismo („Iliria. Studime dhe materiale arkeologjike”), w 1972 został zorganizowany pierwszy międzynarodowy kongres ilirologiczny¹⁷. We współczesnej Albanii

⁹ А. Дудаева, *Миллион первый*, Москва: Ультра Культура, 2003, с. 16.

¹⁰ З. Яндарбиев. *Чечения – битва за свободу*, Львов 1996, (www.chechen.org/content.php?catID=125&content=330).

¹¹ Министерство науки и образования ЧРИ, *Как проводить патриотическое воспитание в школах ЧРИ?*, 2006, (www.chechenpress.info/events/2006/09/12/12.shtml).

¹² Л. Гагагова, *Чему мы учим?*, „Родина” 2000, № 1, (www.istrodina.com/rodina_articula.php3?id=140&n=7).

¹³ Министерство науки и образования ЧРИ, *Как проводить патриотическое воспитание в школах ЧРИ?*, 2006, (www.chechenpress.info/events/2006/09/12/12.shtml); З. Яндарбиев. *Чечения – битва за свободу*, Львов 1996, (www.chechen.org/content.php?catID=125&content=330).

¹⁴ А. Дудаева, *op. cit.*, с. 9.

¹⁵ S. Rižaj, *Falsifikimet e historiografisë serbe*, Prishtinë: A-print, 2006, s. 14, oraz s. 19–27; А.В. Колобов, *Иллиризм как фактор политической истории балканского региона в XIX–XX вв.*, „Вестник Пермского университета. Серия «История»” 2004, № 5, с. 69–70.

¹⁶ Institut i historisë dhe i gjuhësisë, *Burime të zgjedhura për historinë e Shqipërisë. Vëll. 1. Ilirët dhe Iliria të autorët antikë*, Tiranë 1965.

¹⁷ А.В. Колобов, *Иллиризм как фактор...*, с. 71.

nie ustają badania nad historią Ilirów. Corocznie realizuje się wiele wykopalisk archeologicznych¹⁸, publikuje się studia krajowych specjalistów¹⁹. Około roku 2000 zostały przetłumaczone na język albański prace wybitnych zagranicznych uczonych A. Stipčevića²⁰ i J. Wilkesa²¹.

W latach 70-tych temat iliryski został przyjęty przez elitę polityczną, kulturalną i naukową Kosowa w związku z zaostrzeniem sytuacji politycznej²². Dyskusje naukowe stopniowo przemieniły się w mit nacjonalistyczny, a w październiku 2000 r. pierwszy prezydent Kosowa, I. Rugova, zaproponował „flagę dardańską” jako sztandar państwowy dla „niepodległego Kosowa”. Według mitu dardańskiego sławne Królestwo Dardańskie zostało zburzone przez wojska rzymskie. Historyczna kraina Dardania zniknęła z map Europy w VI w. z powodu najścia słowiańskiego. Wbrew wielowiekowej serbskiej polityce asymilacji starożytnej ludności Kosowa, Dardanowie (czyli Kosowarzy) zachowali się jako naród i nadal walczą o wolność i niepodległość²³.

Wśród Serbów i Czarnogórców, zwłaszcza w środowisku serbskiej wspólnoty Kosowa, rozpowszechniony jest tzw. mit kosowski. Ta konstrukcja polityczna powstała jeszcze w pierwszej połowie XIX w. w procesie „odrodzenia narodów” na Bałkanach i rozpadu Imperium Osmańskiego²⁴.

Mit opowiada o wielkim serbskim państwie, które wiąże się z dołą Duszana (1331–1355). Serbskie imperium średniowieczne (1345–1355) zajmowało terytoria teraźniejszych Serbii, Czarnogóry, Macedonii, Albanii oraz część Chorwacji i Grecji. Kosowo, gdzie rozkwitła bogata kultura (architektura, literatura), stanowiło nieodłączną część imperium, a Prizren był jego pierwszą stolicą. W drugiej stolicy Skopje w 1349 r. został zatwierdzony przez ogólnopaństwowy sejm serbski „Zakonik” Duszana, który w tamtym czasie był szczytem rozwoju prawa bałkańskiego.

Po śmierci cara chrześcijańskie carstwo najpierw zostało rozdarte przez chciwych władców lokalnych, a potem zniszczone przez Turków-muzułmanów w bitwie na Kosowym Polu w 1389 r., po czym rozpoczęło się wychodźstwo chrześcijańskiej ludności z Kosowa. Dlatego 500-letnia historia Serbów po bi-

¹⁸ N. Ceka, *The Ilirians to the Albanians*, Tirana: Migjeni 2005, s. 17–23.

¹⁹ M. Korkuti, *Parailirët – Ilirët – Arbërit. Histori e shkurtë*, Tiranë: Toena 2003; E. Brinja, *Antikiteti. Helenët. Janë Ilirë të zbritur në egje*. V. 1, Tiranë: Ilar 2005; N. Ceka, *op. cit.*

²⁰ A. Stipčević, *Ilirët. Historia, jeta, kultura simbolitet e kultit*, Tiranë: Toena 2002.

²¹ J. Wilkes, *Ilirët*, Tiranë: Bacchus 2005.

²² A.B. Колобов, *Иллиризм как фактор ...*, с. 69–70.

²³ S. Rizaj, *op. cit.*, s. 14, oraz s. 31–58; T. Judah, *Kosovo: War and Revenge*, Yale University Press, New Haven 2000, s. 4.

²⁴ A. Greenawalt, *Kosovo Myths: Karadžić, Njegoš and the transformation of Serb memory*, „Spaces of identity” 2001, nr 3, s. 49–65; Z. Bajin, *Battle of Kosovo as a Historical Myth*, [w:] *Historijski mitovi u zemljama nasljednicama Jugoslavije*. Konferencija održana u Dubrovniku 16-18 septembra 2004, (www.iis.unsa.ba/institut/du_zoran.htm); M.B. Белов, *Косовская легенда: от церковного культа до национального мифа*, 2006 (www.srpska.ru/article.php?nid=5077).

twie przedstawiana jest jako ciągła walka o restaurację chrześcijańskiego imperium i powrót do Kosowa i Metochii.

Nacjonałiści serbscy zaproponowali także mechanizm ochrony psychologicznej „patriotów”, korzystając z legendy średniowiecznej o księciu Łazarze. Według niej car miał możliwość albo wygrać bitwę na Kosowym Polu, albo ją przegrać, ale osiągnąć Królestwo Boże tzw. „Kosowski (vidovdanski) testament”. Dlatego bojownik serbski zostanie wynagrodzony za swoje starania na ziemi lub w niebie.

Nacjonalistyczna wizja historii została skonstruowana podczas Pierwszego Serbskiego Powstania i zaraz po nim przez kulturalną elitę Serbii (G. Kovačević, J. Popović, J. Sterija Popović, S. Milutinović Sarajlija, Č. Maletić).

Prawdziwym czynnikiem politycznym mit kosowski stał się w latach 40-tych, kiedy I. Garaszaniin sformułował program polityki zagranicznej Księstwa Serbskiego. W przedmowie dokumentu polityk twierdzi, że młoda Serbia powinna odgrywać większą rolę w polityce europejskiej i panować na Półwyspie Bałkańskim ze względu na prawo historyczne, czyli jako następczyni sławnego Cesarstwa Duszana²⁵. Jeszcze lepiej mit kosowski został opracowany w twórczości Petra II Petrovicia Njegoša. W *Górskim wieńcu*²⁶ przedstawił on jako obowiązek patriotyczny Serbów walkę nie tylko przeciwko Turkom, ale i przeciw zdrajcom-poturceńcom, zislamizowanej ludności Bałkanów. Jasne jest, że tak mogą być traktowani zarówno Albańczycy, jak i Bośniacy. P. Njegoš uczynił mit kosowski polityczną doktryną Czarnogóry.

W drugiej połowie XIX i pierwszej XX wieku mit kosowski konstruowany był w ramach kultury narodowej oraz ideologii państwowej²⁷. Wówczas też został on wsparty przez elitę kulturalną i naukową wielu krajów Europy. W Rosji wielokrotnie obradowano nad sprawą bitwy z 1389 r. i końca średniowiecznego Imperium Serbskiego podczas uroczystych posiedzeń na uniwersytetach i w towarzystwach słowiańskich²⁸ oraz na stronach książek popularnych²⁹ i na-

²⁵ И. Гарашанин, *Начертаније*, 1939, (www.rastko.org.yu/istorija/garasanin_nacertanije_c.html).

²⁶ П. Његош, *Горскиј вијенац. Историческо собитије при свршетку XVII вијека*, Словима И.О.О Мехитариста, Беч 1847.

²⁷ Lj. Trgovčević, *The Kosovo myth in the First World War*, [w:] S. Terzić (red.) *Old Serbia and Albanians*, Beograd 1999, (www.rastko.org.yu/kosovo/istorija/sanu/KOS_MIT.html).

²⁸ И.П. Григорович, *О Сербии и ее отношениях к соседним державам, преимущественно в XIV и XV столетиях*: Речь, произнесенная 10 июня 1858 г. в торжественном собрании Императорского Казанского ун-та, Типография Казанского ун-та, Казань 1859; Т. Флоринский, *В память пятидесятилетия Косовской битвы*: Чтение в торжественном собрании киевского Славянского благотворительного общества 11 мая 1889 г., Тип. Императорского унта Св. Владимира, Киев 1889.

²⁹ П. Критский, *Героическая борьба сербов с турками на Косовом поле*, Типография К.Ф. Некрасова, Ярославль 1914.

ukowych³⁰. A. Mickiewicz napisał pracę o poezji serbskiej i przetłumaczył na język polski mnóstwo serbskich ballad, w tym o upadku carstwa³¹. W 1889 r. w Belgradzie, Cetynii, Nowym Sadzie i Sarajewie odbyły się uroczystości ku pamięci 500-lecia Bitwy Kosowskiej. W pierwszej połowie XX w. w całej Jugosławii postawiono pomniki bohaterów walki o wolność Serbów, w tym monument na Kosowym Polu i mauzoleum terrorysty G. Principa w Sarajewie (1914), który zastrzelił Franciszka Ferdynanda i jego żonę w dzień rocznicy bitwy (Vidovdan).

Za czasów Tita mit kosowski przycichł, natomiast rozpowszechnił się szereg mitów o wojnie narodowyzwoleniczej 1941–1945 i braterstwie narodów Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii.

Polityczne odnowienie mitu w Serbii przypada na koniec lat 80-tych, kiedy S. Milošević obrał za cel utrzymanie dominacji w Kosowie. Podczas wiecu swoich zwolenników w listopadzie 1988 r. wygłosił on: „Wygramy bitwę o Kosowo, mimo przeszkod, na które się natykamy wewnątrz i na zewnątrz kraju. Wygramy bez względu na to, że wrogowie na zewnątrz kraju intrygują przeciw temu razem z tymi, którzy są w kraju. Powiedzmy im, że podejmiemy każdy bój w celu wygranania”³².

Od tego czasu w Serbii publikuje się rozliczne materiały o dziejach Kosowa, w szczególności o czasach księcia Łazara³³. Działacze Serbskiej Cerkwi Prawosławnej zajmują się opracowaniem zagadnienia Testamentu Kosowskiego³⁴. Vidovdan, tj. rocznica Bitwy Kosowskiej, staje się sztandarem walki o Kosowo. Tak protejerej SCP w Ameryce M. Matejić pisze: „Według vidovdańskiej filozofii żywotnej tragedia i wzniosłość Kosowa nie są tylko tragedią i wzniosłością jednej bitwy, która się odbyła w 1389 r. w Kosowie. To jest nieustanna bitwa o zachowanie bytu biologicznego, tożsamości narodowej, terytorium ziemi serbskiej oraz serbskich wartości kulturowych i duchowych. To jest wybór priorytetów i wieczna niezmienna droga całej nacji. Vidovdan nie jest ewenementem, który się zdarzył tylko jeden raz i nigdy więcej. Każde serbskie pokolenie ma swój Vidovdan. W 1389 r. Serbowie zostali zaatakowani tylko przez jednego

³⁰ П. Лавров, *Косовская битва*, // П.Г. Виноградов и др., *Книга для чтения по истории Средних веков*, Вып. 3, Типография т-ва И.Д. Сытина, Москва 1910, с. 532–552.

³¹ А. Мицкјевич, *О српској народној поезији*, Народна књига, Цетиње 1955.

³² Т. Judah, *op. cit.*, s. 33 i n.

³³ Свети архијерејски Синод Српске Православне Цркве, *Свети кнез Лазар. Споменица о шестој стогодишњици Косовског боја. 1389-1989*, Београд 1989; С. Терзић (ред.), *Косовска битка у историографији*, Змај, Београд 1990; Ж. Фајфрић, *Света лоза кнеза Лазара*, Београд 2000, (www.rastko.org.yu/kosovo/istorija/zfajfric-lazarevici_c.html); Ј. Калић, *Срби у позном средњем веку*, Службени лист СРЈ, Београд 2001.

³⁴ М. Савић, *Видовдански или Косовски Завет*, „St. Basil of Ostrog SOC June 2006 Bulletin”, с. 3–4; Р. Никчевић (ред.), *Свети Лазар и косовски завет*, Светигора, Цетиње-Београд 2007.

nieprzyjaciela, Turków. Dzisiaj Serbów napadł cały świat”³⁵. Kosowski mit na przełomie XIX i XX w. jest aktywnie wspierany w Rosji³⁶ i na Ukrainie³⁷.

Teraz należy wyjaśnić, które z cech mitu mają wyżej wymienione konstrukcje ideologiczne nacjonalistów Czeczenii, Kosowa i Serbii.

Przede wszystkim jest to obiektywne nieprawdopodobieństwo.

Na stronach swoich prac naukowych wybitny badacz historii i archeologii Kaukazu R.M. Munczaew nawoływał, by nie wyciągać lekkomyślnie wniosków odnośnie starożytności regionu. Uczony wypowiedział się przeciwko utożsamieniu współczesnych narodów północnokaukaskich ze starożytnymi plemionami, w szczególności z ludnością Babilonii³⁸.

Niejednolitym i chwiejnym państwem polietnicznym był imamat Szamila, który został utworzony na bazie ideologii religijnej murydyzmu oraz wspólnej walki górali przeciwko rządowi carskiemu³⁹. Imamat istniał zaledwie 25 lat (1834–1859).

Absurdalnie wygląda koncepcja „400-letniej wojny narodu czeczeńskiego przeciwko kolonizatorom”. Po pierwsze, trudno mówić o narodzie w warunkach plemiennej struktury społeczeństwa w XVII-XIX w.⁴⁰. W 1997 r. w Instytucie Etnologii i Antropologii RAN został przygotowany zbiór materiałów o stosunkach rosyjsko-czeczeńskich w XVI i XVII w., który zawiera służbową i dyplomatyczną korespondencję Carstwa Moskiewskiego. Dokumenty świadczą, że w XVII w. stosunki rosyjsko-czeczeńskie opierały się na wspólnych interesach, a niektóre plemiona otwarcie wspierały politykę rządu moskiewskiego⁴¹. Po drugie, natura konfliktu lat 90-tych jest także bardziej złożona. Z. Jandarbijew w swojej książce mówi o współczesnym „narodzie czeczeńskim, który dokonuje wielkich zmian i własnego wyboru”⁴². Ale jeżeli odjąć od tego narodu „biurokrację komunistyczną”, „zgniłą inteligencję krawatomarynarkową”, „popleczników Zawgajewskich”, „sługusów Moskwy”, „prowokatorów” i rozmaitych „tchórzy”, to pozostanie tylko dosyć ograniczona grupa nacjonalistów.

³⁵ M. Matejić, *Vidovdan: borba neprekidna*, 2007, (www.vidovdan.org/print590.html).

³⁶ И. Шестаков, *Святой Великомученик Лазарь, Царь Сербский*, 2003, (www.pravoslavie.ru/cgi-bin/sykon/client/display.pl?sid=420&did=738).

³⁷ А. Маначинский, *Югославия: приговор вынесен*, Румб, Киев 2005, с. 23–24.

³⁸ Р.М. Мунчаев, *Кавказ на заре бронзового века. Неолит, энеолит, ранняя бронза*, Москва 1975, с. 409.

³⁹ А.Д. Яндаров, *Суфизм и идеология национально-освободительного движения (из истории развития общественных связей Чечено-Ингушетии в 20-70е гг.)*, Алма-Ата: Наука, 1975, с. 167; с. 173–174.

⁴⁰ В.А. Шнирельман, *Ценность прошлого: этноцентрические и исторические мифы, идентичность и этнология*, // М. Олкотт, А. Маршенко (ред.), *Реальность этнических мифов*, Гендальф, Москва 2000, с. 12–33, (www.carnegie.ru/ru/pubs/books/volume/36534.htm).

⁴¹ Е.Н. Кушева, *Русско-чеченские отношения. Вторая половина XVI–XVII в. Сборник документов*, Восточная литература, Москва 1997.

⁴² З. Яндарбиев, *op. cit.*

Problem plemiennego składu starych państw dotyczy i Dardanii, którą raczej należy nazwać sojuszem plemion różnego pochodzenia etnicznego z Darnanami na czele. Proste następstwo Albańczyków w stosunku do Ilirów pozostaje hipotezą naukową, a autochtoniczność Dardanów na terenie Kosowa nie jest do końca potwierdzona⁴³.

W nauce istnieje kilka wizji historii etnicznej Kosowa i Metochii⁴⁴. Najprawdopodobniej po zaludnieniu słowiańskim w VI w. ludność Kosowa składała się z różnych grup etnicznych, w tym Włachów i przodków dzisiejszych Serbów i Kosowarów. Zresztą wiadomo, że w Starożytności i Średniowieczu prawie nie było tożsamości narodowej, lecz tożsamość plemienna, stanowa i religijna. Dlatego nie ma mocnych podstaw do mówienia o asymilacji serbskiej. Odnośnie do wielowiekowej walki Kosowarów o wolność warto powiedzieć, że do roku 1912 była ona prowadzona przeważnie przeciw Turkom, często przy współpracy z Serbami.

Złożona struktura społeczna i etniczna była cechą charakterystyczną tzw. cesarstwa Duszana, które faktycznie istniało dopiero około 10 lat. Stefan Śilny został koronowany na „cara [cesarza] Serbów i Romejów” w Skopje w 1345 r., a wkrótce po jego śmierci następca Uroš stracił kontrolę nad ziemiami epirskimi i macedońskimi. Kulturowy i gospodarczy rozwój Serbii za Duszana nie był wyjątkowy. Poziom życiowy ludności w mocarstwie pozostał niewysoki. Wielkich rozwiniętych miast w kraju nie było, we wsiach budowano przeważnie z drewna, a nie murowano.

Dyskusyjnym pozostaje temat bitwy na Kosowym Polu w 1389 r.⁴⁵, ale absolutnie oczywistym jest fakt, że nie była ona końcem średniowiecznej państwowości serbskiej⁴⁶. Z punktu widzenia teorii militarnej porażka „jest oddziaływaniem na przeciwnika różnymi siłami i środkami rażenia, w rezultacie czego zupełnie lub częściowo (tymczasowo) traci on zdolność bojową”⁴⁷. Zarówno wojska tureckie jak i chrześcijańskie po bitwie cofnęły się z Kosowego Pola i nie kontynuowały ofensywy. Obydwie armie poniosły znaczne straty, w tym zginęli car Łazar i jego przeciwnik Murad I. Tak więc zdolność do walki utraciły tak Turcy, jak i chrześcijanie, obydwie strony poniosły klęskę. Bitwa została właściwie nierozstrzygnięta.

⁴³ А.В. Колобов, *Иллиризм как фактор ...*, с. 69–70.

⁴⁴ С. Таковић, *Сукоби на Косову*, Народна књига, Београд 1984, с. 5–23; N. Malcolm, *Kosovo: A short history*, Harper Perennial, N.Y. 1998, с. 20–41; Б. Пелевић, *Кроз историју Косова и Метохије. Од VI до XXI века*, Евро, Београд 2005, с. 63–69; S. Rizaј, *op. cit.*, s. 19–27.

⁴⁵ Е.П. Наумов, *Косовская битва 1389 г. в истории международных отношений на Балканах, // Славяне и их соседи. Международные отношения в эпоху феодализма*, Институт славяноведения и балканистики АН СССР, Москва 1989, с. 52–75.

⁴⁶ N. Malcolm, *op. cit.*, с. 58–80; Р. Михальчић, *Крај српског царства*, Српска књижевна задруга, Београд 1975, с. 160–161, с. 168, с. 184.

⁴⁷ С.Ф. Ахромеев (гед.), *Военный энциклопедический словарь*, Воениздат Москва 1986, с. 453.

W pierwszej połowie XV w. na Bałkanach istniała Despotowina Serbska (1402-1459), która wówczas stanowiła drugą siłę polityczną w regionie po Imperium Osmańskim. Rozkwit przeżywało kopalnictwo miedzi, ołowu i srebra w ośrodkach położonych wokół Novego Brda, Srebrenicy i bośniackiego Olova. Despota Stefan Wysoki (1402–1427) uchwalił kilka ciekawych ustaw, jak na przykład „Zakon o rudnicima”, który należał do pierwszych dokumentów prawa górniczego na Bałkanach⁴⁸.

Wśród cech, które odróżniają mit, „oprócz wiary w prawdziwość, wymienia się również obrazowy (zmysłowy) i silnie angażujący emocje charakter wyobrażeń mitycznych, ich antyhistoryczność, zsakralizowanie, normatywność, operowanie symbolicznymi kliszami, rytualizowanie zachowań itp.”⁴⁹.

Mitologia zawsze opisuje otaczającą rzeczywistość w tonacji czarno-białej, w kategoriach absolutnego Dobra i absolutnego Zła. W mitach opozycja ta jest przedstawiona w postaciach kulturowego herosa i trikstera. „Działania herosa kulturowego zwykle idą w parze z przeciwdziałaniem jego sobowtóra niszcyciela (często brata-bliźniaka), który albo rujnuje twory brata, albo stwarza coś absolutnie przeciwnego”⁵⁰. Według tej zasady twórcy mitów nacjonalistycznych konstruują obraz wroga i satanizują go. Takimi odwiecznymi wrogami są przedstawieni „okupanci rosyjscy”, „asymilatorzy serbscy” czy „przybysze albańscy”. I przeciwnie, swoich zwolenników zawsze wybiela się, nawet wtedy, kiedy systematycznie naruszają oni prawa człowieka czy stosują terroryzm. Zarówno ich, jak i cały „naród”, przedstawia się jako męczenników⁵¹.

Antyhistoryczność mitu ujawnia się w idei „powrotu do początków”. Znany mitoznawca M. Eliade w swojej pracy *Aspekty mitu* pisze: „Już widzieliśmy tę rolę, którą gra w społeczeństwach pierwotnych »powrót do początków«. We współczesnych społeczeństwach europejskich dotychczas obserwuje się zainteresowanie tym »powrotem«. „Naród bez historii (tj. bez dokumentów historycznych i historiografii) niby nie istnieje”. Te idee rozpowszechniają się w historiografii narodów Europy Środkowej i Wschodniej. Niewątpliwie podobna pasja była rezultatem przebudzenia uczuć narodowych w tej części Europy i wkrótce przemieniła się w instrument walki politycznej i propagandy”⁵².

⁴⁸ N. Malcolm, *op. cit.*, s. 81–93.

⁴⁹ R. Tomicki, *op. cit.*, s. 247.

⁵⁰ A. Косарев, *Философия мифа: Мифология и ее эвристическая значимость*. Уч. пособие для вузов, ПЕР СЭ, Москва 2000, s. 18.

⁵¹ Министерство науки и образования ЧРИ, *Как проводить патриотическое воспитание в школах ЧРИ?*, 2006, (www.chechenpress.info/events/2006/09/12/12.shtml); З. Яндарбиев. *op. cit.*; И. Дьяков, *Народ-мученик (600 лет сербской истории)*, „Наш современник” 2000/11, s. 183–196; М. Ю. Ломоносов, *Идея «народа – мученика» в сербской истории*, // *История идей и история общества*, Изд-во Нижневартковского гуманитарного ун-та, Нижневартовск 2006, s. 106–110.

⁵² М. Элиаде, *Аспекты мифа*, Академический Проспект; Парадигма, Москва 2005, s. 171–172.

W ideologii nacjonalistów w roli „początków” państwowości czecheńskiej występują państwa plemienne epoki brązu czy imamat Szamila, kosowskiej – starożytna Dardania, serbskiej – cesarstwo Duszana. Ich restaurację stawia się za największy cel rozwoju politycznego.

Świadomość mitologiczną w ogóle charakteryzuje izotropowość czasu. Jak twierdzi M.I. Steblin-Kamiński „czas abstrakcyjny jest nieprzerwanym, nieskończonym, jednolitym i nieodwracalnym. Natomiast czas w mitach Eddy na każdym kroku jest przerywany, nie nieskończony, niejednolity i odwracalny (...)”⁵³. Dlatego w konstrukcjach nacjonalistycznych wyrażona jest idea wielowiekowych przeciwieństw. Tak zwolennicy mitu dardańskiego liczą, że walka przeciwko asymilacji serbskiej rozpoczęła się jeszcze w Średniowieczu, kiedy Cerkwie prawosławna usiłowała chrzcic „autochtoniczną ludność Kosowa” imionami słowiańskimi⁵⁴. Ideolodzy „rewolucji czecheńskiej” całkowicie utożsamiają współczesnych bojowników z uzbrojonymi stronnikami Szamila i proponują młodzieży wkroczyć na drogę imama i takich szachidów jak Dż. Dudajew, Sz. Basajew, Z. Jandarbijew czy szach Masud⁵⁵.

Wielu mitycznych bohaterów Czechenii i Kosowa są postaciami sakralnymi. Stronnicy imama Szamila, Dż. Dudajewa i A. Maschadowa są uznawani przez nacjonalistów czecheńskich za szachidów i męczenników, a serbski książę Łazarz, jego żona Milica i syn Stefan oraz jeszcze jeden uczestnik bitwy na Kosowym Polu, wojewoda Miloš Obilić, zostali kanonizowani jeszcze w Średniowieczu. Wśród rytuałów, które otaczają dzisiejszą mitologię polityczną Kosowa, należy wymienić coroczny obchód przez Serbów rocznicy Vidovdana (28 czerwca) z pochodem w stronę monumentu bohaterów bitwy na Kosowym Polu [*Info-bilten ERP KiM* (Prizren), 28.06.2004 r.]

Dlaczego mitologia nacjonalistyczna aktywnie się rozwija?

To pytanie ma dwa główne aspekty. Po pierwsze, dlaczego konstrukcje mityczne tak łatwo przejmowane są przez ludzi w Kosowie i Czechenii? Po drugie, jaki cel ma konstruowanie mitów nacjonalistycznych przez ich twórców i co stanowi podstawę tego procesu?

W XX w. oczywisty stał się fakt, że mit stanowi nieodłączną, stałą część spostrzegania świata przez człowieka⁵⁶. W chwili wypierania ze świadomości

⁵³ М.И. Стеблин-Каменский, *Миф*, Наука, Ленинград 1976, с. 44.

⁵⁴ Т. Judah, *op. cit.*, s. 4.

⁵⁵ Министерство науки и образования ЧРИ, *Как проводить патриотическое воспитание в школах ЧРИ?*, 2006, (www.chechenpress.info/events/2006/09/12/12.shtml).

⁵⁶ А. Косарев, *Философия мифа: Мифология и ее эвристическая значимость*. Уч. пособие для вузов, ПЕР СЭ, Москва 2000, с. 5–7; М. Элиаде, *op. cit.*, с. 171; В.Р. Гуцин, А.В.

składników mitologicznych czy religijnych, miejsce ich zajmuje mitologia czy religia innego gatunku. W ZSRR i socjalistycznej Jugosławii rolę takiej mitologii odgrywała ideologia komunistyczna, która początkowo została sformułowana przez K. Marksa przy współpracy F. Engelsa na podstawie śródziemnomorskich i azjatyckich mitów o Odkupicielu (proletariat) i o Złotym Wieku (komunizm)⁵⁷.

W Związku Radzieckim obserwowano się stałe zmniejszenie wpływów religii. Od 1977 do 1984 roku zarejestrowanych zostało 810 nowych stowarzyszeń religijnych, w tym otwarto 33 cerkwie prawosławne, 129 luteranckich kościołów, 40 kościołów katolickich i 69 meczetów. Jednocześnie rozpadło się 1035 wspólnot religijnych⁵⁸. Sytuacja „odejścia” religii z życia człowieka była charakterystyczna dla Czeczenii. Znany antropolog rosyjski W.A. Tiszkow pisze w książce o etnografii wojny czeczeńskiej: „W dobie sowieckiej Czeczeno-Inguszetia ulegała silnej deislamizacji. Lokalne władze partyjne i sowieckie uważały propagandę antyreligijną za priorytet pracy ideologicznej. Do 1991 r. republika w dużym stopniu charakteryzowała się w kategoriach społeczeństwa radzieckiego, czyli była społeczeństwem głównie świeckim czy nawet ateistycznym”⁵⁹. Według spisu ludnościowego 1989 r. w Czeczeno-Inguszetii było 12% wierzących.

W Socjalistycznej Federacyjnej Republice Jugosławii liczba zwolenników religii zmniejszyła się z 87,5% w 1946 r. do 39% w 1980⁶⁰. Stopniowo zmniejszała się ilość studentów na uczelniach wyznaniowych. W 1968/1969 r. studiowało tam 1147 studentów⁶¹, natomiast w 1978/1979 tylko 941⁶².

Miejsce religii zajmowała ideologia marksistowsko-leninowska, kultury wodzów (Lenina, Breżniewa, Broza-Tito) oraz tzw. obrzędowość świecka. W krajach obozu socjalistycznego praktykowano szeroko obrzędy ślubów w Domu Kultury, nadanie dziecku imienia, uroczyste wydania paszportów, a w NRD także konfirmację cywilną⁶³. Po upadku komunizmu w Europie i erozji ideologii państwowej w świadomości ludzi zwolniło się miejsce zarówno dla odrodzenia religii, jak i dla przeniknięcia mitów nacjonalistycznych. Wydaje się, że właśnie dlatego u końca XX w. nowoczesna mitologia tak rozpowszechniła się na terenach byłego obozu socjalistycznego, w tym w Czeczenii i Kosowie.

Колобов, А.В. Михалева, С.В. Рязанова, *Традиционное политическое сознание: эволюция мифологем*, Институт политологии и права УРО РАН, Екатеринбург 2005, с. 9–25.

⁵⁷ М. Элиаде, *op. cit.*, с. 173.

⁵⁸ В.А. Куроедов, *Религия и церковь в советском обществе*, Политиздат, Москва 1984, с. 144.

⁵⁹ В.А. Тишков, *Общество в вооруженном конфликте (этнография чеченской войны)*, Наука, Москва 2001, с. 330–331.

⁶⁰ М.Е. Добрускин, *Религия и атеизм в европейских социалистических странах*, Наука, Москва 1986, с. 66.

⁶¹ Savezni zavod za statistiku, *Statistički godišnjak Jugoslavije 1971*, Beograd 1971, s. 301.

⁶² *Ibidem*, s. 371.

⁶³ М.Е. Добрускин, *op. cit.*, с. 173.

Podstawą tworzenia mitów przez nacjonalistów jest metodologiczna bezradność i niekonsekwencja. Konstrukcje nacjonalistyczne zwykle są mieszkanką wybuchową materializmu historycznego, pozytywizmu, antropologii historycznej oraz romantyzmu.

Wiadomo, że współczesna nauka polega przede wszystkim na zasadzie dyskusyjności. Nawet W. Lenin podkreślał, że ludzkość może poznać prawdę absolutną dopiero w abstrakcyjnej nieskończoności⁶⁴. Za sprawą prac Karla Poppera podstawowym kryterium naukowości teorii stała się zdolność do przedstawienia testu falsyfikacji: doświadczenia, które może doprowadzić do jej obalenia przez niezgodność z obserwowanymi wynikami. Natomiast wizja historii w pracach nacjonalistów jest przedstawiona jak ostateczna prawda. Twórcy mitów często wnoszą przeciwnikom oskarżenie w totalnej falsyfikacji⁶⁵. Dlatego właśnie znany badacz konfliktu w Kosowie T. Judah nadał jednemu z rozdziałów swojej książki tytuł *Historia: wojna innymi środkami*⁶⁶.

Drugim problemem metodologicznym jest radziecka teoria etnogenezy, z której często korzystają nacjonałiści. Według niej grupy etniczne są jakby jednolitymi organizmami ze stałymi granicami. Ich formowanie rozpoczęło się w Starożytności czy Średniowieczu i jest postępującym procesem, który znalazł odbicie w lakonicznej formule J. W. Bromleja „plemie – narodowość – nacja”. Takie podejście do spraw etnicznych nadaje prawo utożsamienia starych plemion z dzisiejszymi narodami. Jednocześnie nie bierze się pod uwagę pewnej różnorodności i nawet wrogość wobec siebie pobratymczych ugrupowań oraz niestabilność państw plemiennych.

Dzisiaj w etnologii i antropologii światowej dominuje paradygmat konstruktywistyczny, według którego etniczność konstruuje się przede wszystkim przez elity polityczne, kulturalne i naukowe, dlatego jest ona zmienna i niestała⁶⁷. W ramach tej teorii zagadnienia autochtoniczności i pierwszeństwa tracą sens. Warto dodać, że z punktu widzenia historii i antropologii taki pogląd wydaje się bardziej prawdopodobny. Odnosnie do genetycznej historii narodów nowe badania świadczą o stałym, ale zmieniającym się charakterze procesu. Genetyk moskiewski A.W. Nazarowa stoi na stanowisku, że etnogeneza Rosjan w europejskiej części kraju nie ustaje⁶⁸.

⁶⁴ В.И. Ленин, *Материализм и эмпириокритицизм. Критические заметки об одной реакционной философии*, Политиздат, Москва 1969, s. 127–133.

⁶⁵ С. Баковић, *op. cit.*, s. 7–11; S. Terzić (red.), *Response to Noel Malcolm's Book "Kosovo. A Short History"*, Historical Institute of the Serbian Academy of Sciences and Art, Belgrade 1999, s. 7–11, (www.kosovo.net/nmalk.html); Б. Пелевић, *op. cit.*, s. 65–66; S. Rizaj, *op. cit.*

⁶⁶ T. Judah, *op. cit.*, s. 1–32.

⁶⁷ В.А. Тишков, *Реквием по этносу: Исследования по социально-культурной антропологии*, Наука, Москва 2003.

⁶⁸ А.Ф. Назарова, *Популяционная генетика русских: генеалогический анализ, частоты генов и генетические расстояния*, „Доклады Академии Наук” 1994, Т. 339/4, с. 568.

Czezeńskie mity nacjonalistyczne przeważnie są mieszanką sowieckiej koncepcji walki narodowyzwoleńczej i historycznego romantyzmu. Historyk radziecki A.D. Jandarow pisał: „Wyzwoleńcza walka górali (...), która okryła ich wiekopomną sławą już w ciągu dwóch stuleci zwraca pilną uwagę badaczy. Dziwią się oni temu, jak te małe narody i plemiona mogły skutecznie bronić się przed potężnym wrogiem (...). Na ogół walka górali pod kierownictwem Szamila była historycznie postępową i wynikała z natury rzeczy”⁶⁹. Przez pryzmat tego podejścia w 1992 r. objaśniał sytuację na Kaukazie L.S. Perepelkin⁷⁰. A.D. Jandarow mówił także o negatywnych stronach ruchu Szamila (religijny charakter, reakcyjność) i podkreślał postępowość wchodzenia Kaukazu w skład Rosji⁷¹. Naturalnie te aspekty pozostaną poza uwagą nacjonalistów. Retoryka i kategorie, które stosują mitotwórcy, należą do skrajnej formy koncepcji walki narodowyzwoleńczej, która została opracowana w dobie stalinowskiej, zwłaszcza w okresie II Wojny Światowej. Wówczas przez Komitet Wszechsłowiański i Rząd Radziecki opublikowano kilka książek o „wielowiekowej walce Słowian przeciw zaborcom niemieckim”⁷², a nauka została oddana na służbę ideologii i walki przeciw faszyzmowi. W 1945 r. wybitny literaturoznawca i historyk, członek Akademii Nauk N.S. Derżawin pisał, że historycy radziecy muszą swoją twórczością wspierać armię w wojnie⁷³.

W celu wiernego odbicia wielowiekowej walki narodu czezeńskiego nacjonałiści powołują się na podania ludowe, legendy i epos, a Z. Jandarbijew nawet sam był poetą. Wiadomo natomiast, że szerokie wykorzystanie folkloru w pracach historycznych jest charakterystyczną cechą romantyzmu, który był rozpowszechniony w historiografii europejskiej w XIX w.

Romantyzm splota się z pozytywizmem i metodologią *École des Annales* w twórcach zwolenników mitu kosowskiego. Według rosyjskiego historyka A.J. Gurewicza, najważniejszym celem antropologii historycznej jest „nakreślenie właściwości tych zasad psychologicznych, którymi kierowali się ludzie w swojej działalności”⁷⁴. Żeby osiągnąć ten cel, należy analizować pomniki, które odzwierciedlają historyczny rozwój świadomości ludzi, zmiany w spostrzeganiu przez nich świata. Z tego punktu widzenia epos ludowy i legendy oraz hagiografia stanowią adekwatne źródło. Jednak dane średniowiecznych ballad twórcy mitologii historycznej na każdym kroku traktują w kategoriach pozytywizmu,

⁶⁹ A.Д. Яндаров, *op. cit.*, s. 167.

⁷⁰ Л.С. Перепелкин, *Чеченская республика: Современная социально-политическая ситуация*, „Этнографическое обозрение” 1992/1.

⁷¹ A.Д. Яндаров, *op. cit.*, s. 168, s. 173–174.

⁷² Н. Державин, *Вековая борьба славян с немецкими захватчиками*, Всеславянский комитет, Москва 1943; З.Р. Неудлы (ред.), *Вековая борьба южных и западных славян против германской агрессии*, ОГИЗ, Москва 1944.

⁷³ Н. Державин, *op. cit.*, s. 18–19.

⁷⁴ П.С. Гуревич, *Социальная мифология*, Мысль, Москва 1983, s. 671.

czyli jako fakt obiektywny. W 1991 r. w Belgradzie została opublikowana wielotomowa *Ilustrowana historia Serbów*. Czwartej części nadano tytuł *Upadek carstwa serbskiego (1371–1389)* według nazwy znanej ballady⁷⁵. W rzeczywistości taka wizja nie odpowiada faktom historycznym.

Wnioski

W dzisiejszych czasach rozpowszechnia się wpływ mitologii na świadomość ludzi. Mity nacjonalistyczne (historyczne), które konstruuja politykierzy wszelkiej maści, mają szczególne znaczenie. W Kosowie i Czechenii doprowadziły do rozpętania i eskalacji wojny. Współczesny człowiek potrzebuje efektywnego sposobu przeciwdziałania mitom. Tym sposobem może być poznanie teoretyczne, przede wszystkim teoria mitu i znajomość metodologii historii. W artykule usiłowałem pokazać, że na takiej podstawie mity nacjonalistyczne łatwo ulegają dekonstrukcji.

Podczas badania socjologicznego, które wykonałem wśród studentów i pracowników Permskiego Uniwersytetu Państwowego, 3 z 15 wykładowców Wydziału Historii i Politologii nie potrafiło skojarzyć imion wybitnych historyków i filozofów (Marc Bloch, Michel Foucault, Francis Fukuyama i in.) z ich studiami. Z 20 studentów humanistyki (nie historyków) wykonał to tylko 1 jurysta, a 5 osób otwarcie przyznało, że nie mają o metodologii historii pojęcia. Taka sytuacja wygląda zastraszająco, ale pytanie o to; jak ją naprawić, wykracza za granice mojego artykułu.

Tekst przejrzała i udoskonałiła pod względem językowym Izabela Różycka

В статье анализируются некоторые аспекты исторической (или националистической) мифологии современной Чечни и Косова. С помощью средств теории мифа автор деконструирует три мифических целостности – чеченский, дарданельский и косовский мифы. Они присутствуют в исторических исследованиях, политическом и публичном дискурсах. Быстрое расширение современной мифологии в посткоммунистических обществах объясняется феноменом падения значения религии и официальной идеологии. Автор утверждает, что методологическая некомпетентность и противоречи-

⁷⁵ А. Фотић, Н. Кусовац, Д. Милошевић, *Илустрована историја Срба, Књ. 4. Пропаст српског царства. 1371-1389*, Литера, Београд 1991.

вость способствует тому, что националисты и тому подобные шарлатаны (аферисты, комбинаторы) конструируют абсурдные концепции этнической истории. Этноцентризм и специфическая связь определенных подходов (исторический материализм, позитивизм, романтизм и методология ментальности) в этом случае образуют важную опасность для исторического сознания.

Используя нестрогую терминологию и вбрасывая концепции в один мешок, историк может сознательно или бессознательно создавать новые исторические мифы, которые затем используются в этнических конфликтах. На этом основании автор считает, что рост методологической компетентности и анализ структуры мифа есть путь, ведущий к борьбе с современными мифами. При анализе используются историография, публицистика, газеты Косова и Чечни, а также комментарии результатов выборов.

The article is dedicated to the analysis of some aspects of the historical (or nationalistic) mythology in Chechnya and Kosovo. By means of the myth theory the author deconstructs three mythical complexes, those are present in historical works, political and public discourse (Chechen national myth, Dardanian myth and Kosovo one). The quick spreading of modern mythology in post-communist societies is explained by the decrease of religion and the fall of official ideology. The author concludes that methodological incompetence and inconsistency make it possible to construct the absurd conceptions of ethnic history by nationalists and other carpetbaggers. The ethnocentrism and blending of approaches (historical materialism, Positivism, Romanism and methodology of mentalité) are crucial threats for historical consciousness. Using non-district terminology and theory, lumping together approaches, an historian can create deliberately or involuntarily new historical myths, which later are used in ethnic conflicts. That is why the author considers the increase of methodological competence and propagation of the myth theory to be the way of struggle against modern myths. The research is based on the historiography of Kosovo and Chechnya, publicistic texts, press and polls.